El Comtat d'Empúries: mil anys d'història

El Festival Medieval Terra de Trobadors de Castelló d'Empúries arriba, enguany, a la dissetena edició amb l'ambiciós lema *El comtat d'Empúries: mil anys d'història*, un repàs als mil anys d'història del petit estat medieval que, en forma d'espectacles, de concerts, d'actuacions, de conferències i d'exposicions, ens portarà al comtat d'Empúries del segle XI, a l'època de Ponç Hug i Adelaida de Besalú, comtes d'Empúries (1040-1078), un període en què el comtat viu una etapa de relativa pau i durant el qual té lloc la consagració de l'església romànica de Santa Maria de Castelló d'Empúries, el 9 de setembre de 1064. És també, en temps de Ponç Hug i del seu fill Hug II (1078-1116), que la vila de Castelló adquireix la identitat de la nova capital del comtat, sobretot pel progressiu abandonament de la ciutat d'Empúries a causa de les constants ràtzies marítimes musulmanes que saquejaven i incendiaven les poblacions costaneres.

ROGER LLUETA

Al tombant del primer mil·leni de l'era cristiana, a la fi de l'anomenada època carolíngia, el comtat d'Empúries era, juntament amb els comtats de Peralada i de Rosselló, un territori relativament extens del nord-est de l'actual Catalunya, al litoral mediterrani i a banda i banda dels Pirineus. Formava part de la Marca Hispànica creada per Carlemany al segle VIII, un territori fronterer defensiu de l'imperi carolingi, semblant a la resta de les sis marques establertes per l'emperador franc als límits del seu imperi: la Marca Saxona (al territori nord-est de l'actual Alemanya); la Marca Àvara (a l'actual Hongria); la Marca Lombarda (la part meridional d'Itàlia); i la Marca Bretona (la península francesa de Bretanya). Al sud del comtat de Barcelona, per contra, es trobava el territori sota el domini musulmà del poderós califat de Còrdova.

El comtat d'Empúries apareix ja l'any 812 en un precepte de l'emperador franc Carles el Gran o Carlemany, en què Ermengaurius Comes, el comte Ermenguer d'Empúries-Peralada, feudatari de la jerarquia del poder franc, és referit pel rei franc juntament amb sis comtes més de la Marca Hispànica a restituir i respectar el dret d'aprisió de la població hispana autòctona sobre la terra en què habiten i treballen. D'altra banda, al comtat d'Empúries existia també, des del segle VI dC, el bisbat d'Empúries (amb seu a l'antiga ciutat d'Empúries i capital del comtat), que va romandre oficialment fins al 909, any en què fou suprimit definitivament.

Per la seva banda, la vila de Castelló, Castiglione o Castellone, mencionada per primera vegada en un document de l'any 879, era una petita població dins de la jurisdicció del pagus o comtat de Peralada i estava constituïda per dos nuclis habitats: un de senyorial, al puig del Mercadal, al centre del qual s'alçava el primitiu castell de Castelló d'Empúries, edificat segurament durant l'època carolíngia; i el recinte eclesiàstic del puig Salner, probablement el nucli habitat més antic de Castelló, format per la petita església romànica (documentada ja el 957), al voltant de la qual s'haurien construït les cases dels primers castellonins. A Castelló d'Empúries, però, també s'han trobat restes preromanes ibèriques, com ara eines de basalt i de sílex per tallar la carn i els vestits; i romanes, com la làpida amb la imatge d'Adam i Eva, trobada a l'ermita de Sant Joan Sescloses. Això ens indica que molt probablement, el promontori format pels cinc turons sobre els quals s'alça la vila de Castelló d'Empúries —la famosa Rupes Tononita o 'Roca Ampla' de la qual parla el poeta romà del segle IV dC Rufus Fest Avièn, a la seva obra *Ora marítima* ('Costes marines'), basada alhora en geògrafs i exploradors grecs dels segles V i IV aC— fou habitat força temps enrere, probablement en època precristiana pels primers pobladors ibers.

Amb el temps, Castelló, ja com a capital del comtat, experimentarà un fort creixement social i econòmic que es traduirà en una marcada expansió urbanística, el punt culminant de la qual té lloc al segle XIV, durant el qual es porta a terme una autèntica revolució urbana de la vila medieval: s'edifica el complex judicial de la Cúria-presó amb el material del castell derruït, un nou edifici que simbolitzarà el poder comtal; es construeix la Llotja Comunal de la plaça dels Homes, seu de la Universitat de la vila; s'edifica el Pont Vell sobre la Muga, un braç de la qual es desvia per obrir el rec del Molí, i es construeixen tres molins fariners, un dels quals, el "molí del mig", ha arribat fins als nostres dies i actualment ha esdevingut l'Ecomuseu Fariner de Castelló d'Empúries, un museu visitable. Es construeix també el recinte emmurallat que envoltava el perímetre urbà de l'època, que actualment delimita el centre històric de Castelló d'Empúries, amb un total de vuit portals o entrades principals de la vila: portal Nou, de la Verge Maria, dels predicadors (o de Sant Domènec), d'en Cabra, de Santa Clara (o de Calabró), de Sant Jordi, de Fra Menors (o de Sant Francesc) i el portal de la Gallarda, l'únic que ha perviscut fins a l'actualitat. És l'època, també, de la màxima expansió i influència de la poderosa aljama jueva de Castelló d'Empúries, que situen la comunitat jueva de la capital del comtat com una de les més importants de Catalunya.

La transició a l'època moderna representa, pel comtat d'Empúries, un període de franca decadència en gairebé tots els sentits. Els constants plets i disputes sobre les jurisdiccions senyorials i reials del territori comtal marquen l'inici d'una època de regressió econòmica, política i social en la qual el comtat d'Empúries continua patint pèrdues territorials, com ara la batllia de Siurana i la vall de Banyuls, que se sumen a les pèrdues de les batllies de Verges, de Monells i de Torroella de finals de l'Edat Mitjana; entra en constants recessions econòmiques i deixa de ser la residència habitual dels comtes, ja que ha quedat relegat a un lloc secundari per l'entroncament amb altres famílies nobiliàries més importants. A més a més, des del segle XV i fins a principis del segle XVIII, la costa catalana és objecte d'atacs de pirates turcs, i la guerra i la presència de tropes espanyoles i franceses al territori comtal són contínues. Finalment, la supressió dels poders i dels monopolis senyorials de l'Estat establerta per les lleis liberals dels anys trenta del segle XIX posen el punt final al comtat d'Empúries, una de les entitats senyorials de tipus polític i jurisdiccional més antigues de la península Ibèrica.

JORDI CANET